

Veikko Vaikkinen

Vähäosaisten asumista Raudussa 1930-luvulla

Rautu tunnettiin hoveistaan. Niissä saattoi asua vielä 1930 -luvulla joitakin entisen venäläisen vallasväen kaukaisia jälkeläisiä nyt jo täysin muuttuneissa oloissa. Muutamat jäljellä olevat hovit olivat siirtyneet suomalaisten omistukseen vaiheittain. Ne lienevät edustaneet rautulaisen asumisen parhaimmistoa suomalaisen hyvin toimeen tulevan pienen väestönsosan, kuten esimerkiksi virkakunnan, teollisuutta ja kauppaa harjoittavien kanssa. Sitten oli varsinainen maatalousväestö, tilalliset ja talolliset, jotka mukaan lukien itsenäistyneet torpparit voitaisiin lukea tuon ajan maaseudun keskiluokaksi. Huonoiten olivat asuinolosuhteet maattomalla ja vailla ammattia olevalla väestönsosalla, jota lisäksi rasittivat usein sairaudet ja erilaiset invaliditeetit. Siihen aikaan myös yhteiskunnan sosiaaliturva oli olematonta nykyiseen verrattuna. Syö mitä saat, oli elämisen ehto.

Köyhän ja maattoman väestönsosan asumisesta on vain vähän tietoa siksi, ettei sen dokumentointia pidetty kovinkaan arvokkaana. Vanhat valokuvatkin ovat lähes kaikki paremmin toimeentulevista ihmisistä ja heidän askareistaan.

Tämä kirjoitus perustuu vuonna 1937 Suomen Rajaseutuyhdistyksen aikakauskirjassa nro 4 julkaistuun **Erkki. J. Kinnusen** artikkeliin. Se taas perustuu 1936 Maatalousseurojen Keskusliiton tekemään kuntakohtaiseen kyselytutkimukseen ns. palstaviljelijäperheiden asuinoloista. Yksi tutkimuskunnista oli Rautu. Muut olivat Koiviston mlk, Suojärvi, Rautavaara, Hyrynsalmi, Kuhmo Suomussalmi, Kuusamo, Ylitornio, Kittilä ja Petsamo. Siis lähinnä Itä-Suomen kuntia. Pohjois-Karjalasta kerätyt tiedot eivät ehtineet po. kirjoitukseen. Eri kuntien tuloksia on verrattu myös keskenään.

Tutkimuksessa oli yhteensä 620 perhettä. Raudun osuus oli 53 perhettä.

Tämän kirjoittajan näkemys on, ettei tutkimus täytä tilasto- eikä väestötieteellisiä kriteereitä. Mm. tutkimuspopulaation hajontoja tuskin tiedettiin, kohteiden valinta on voinut olla umpimähkäistä eikä otannan suuruutta ole etukäteen tilastotieteellisin menetelmin päätetty, vaan on tehty niistä perheistä, jotka on onnistuttu tavoittamaan. Tutkimus puolustaa kuitenkin paikkaansa eräänä ensimmäisistä alan tutkimuksina maassamme. Se antaa kohtuullisen hyvän kuvan edellyttäen, ettei tuloksia sellaisenaan verrata nykyaikaan ottamatta huomioon samalla lukuisia muita yhteiskunnan muutoksia.

Miten määriteltiin vähäosaiset?

Tutkimuksen kohteena olivat "palstatilallisperheet". Oletettiin että he usein kunnan huoltoapua saavina olivat kaikkein varattomimpia. Huoltoapua saivat silloin vain äärimmäisessä puutteessa elävät. Sosiaaliturvasta ei nykyaikaisessa mielessä voinut

puhua. Oli vain luottamusmiehistä koottu kunnan köyhäinhuoltolautakunta, jonka nimi muuttui huoltolautakunnaksi 1936. Kunnalliskotikin saatiin vasta 1937.

Tämän kirjoittaja ei tunne, kuinka palstatilallinen määriteltiin, mutta se on ollut eräänlainen jäännös entisestä luokka- ja sääty-yhteiskunnasta kuten esimerkiksi mäkitupalainen. Vanhan yhteiskunnan arvoasteet perustuivat vahvasti maanomistukseen ja siitä seuranneeseen veronmaksuvelvollisuuteen. Maata omistamaton henkilö lukuun ottamatta säätyläisiä ja kaupunkien porvareita ei ollut muiden veroinen. Palstatilallinen ei ollut nykyajan puutarhapalstan omistaja eikä mäkitupalainen henkilö, joka omisti rinnetontilla olevan romanttisen punaisen tuvan ja perunamaan, ja joissa nämä perheet joutoaikoinaan oleilivat ja harrastivat ajankulukseen puutarhaviljelyä. Mahdollisimman kaukana siitä.

Tutkimuksen tulokset

Tutkimustulokset voidaan aloittaa perheiden suuruudesta.

Perheiden suuruus (nykyisin tavallisesti ruokakunta) laskettiin kuluttajayksiköissä (ky), jolloin yli 12-vuotiaat vastasivat yhtä yksikköä, 2-12 -vuotiaat puolta yksikköä ja alle 2-vuotiaille ei ole laskettu kulutusta.

Kaksiyksikköisiä palstaviljelijäperheitä on koko tutkimusaineistossa ollut 5 %, 2,5-4,5 -yksikköisiä 32 %, 5-6 -yksikköisiä perheitä 45 %, ja yli 6- yksikköisiä suurperheitä 18 %. Rajaseudulla suurperheitä on ollut runsaasti, esimerkiksi Suojärvellä 37% keskiarvon ollessa 16 prosentin tuntumassa. Rautu tekee merkittävän poikkeuksen, sillä siellä suurperheitä oli vain 6 %. Noin suurella poikkeamalla täytyy olla jokin selitys, mutta artikkelista se ei ilmene.

Perheen koko riippuu tietysti lapsimäärästä. Koko maan keskimääräinen luku oli 6,3 lasta (edelleen kotona asuvia lapsia 4,3) perhettä kohti. Suojärvellä, Ylitorniolla, Kuhmossa, Petsamossa ja Kuusamossa se oli mainittua keskimääräistä korkeampi, mutta Raudussa vain 3,7 (kotona asuvia 3,3) johtuen lapsettomien perheiden suuresta määrästä.

Lasten kuolleisuus oli Raudussa selvästi muita alhaisempi eli 0,1 kuollutta lasta perhettä kohti. Suojärvellä kuolleisuus oli suurinta, 1,8 lasta perhettä kohti. Suuria kuolleisuuslukuja oli myös Petsamossa, Ylitorniolla, Kuusamossa, Suomussalmella ja Kittilässä. Oliko mahdollisesti niin, että suuriperheiden lapset jäivät huonommalle ravinnolle, vähemmälle hoidolle ja huonommalle puhtaudelle, sairastuivat ja kuolivat lapsina muita useammin? Tuohon aikaan mm. keuhkotuberkuloosi, rokot ja hinkuyskä olivat usein kuolemaan johtavia sairauksia.

Asuntojen omistus

Köyhistä perheistä asui koko maassa 65,5 % omassa asunnossa. Luku on ollut keskimääräistä suurempi Pohjois-Suomessa kuin muualla. Raudussa prosenttiluku oli 61.

Tutkimustuloksen mukaan vuokra-asunnoissa asui koko aineistosta 27,5 %. Vuokra ei aina tarkoittanut rahavuokraa, vaan esimerkiksi työpanosta. Kun omistus- ja vuokra-asuntojen summaksi ei tule sataa prosenttia, niin jonkin verran on ollut joitakin muita,

kenties minkäänlaista vuokraa maksamattomia perheitä. Raudun tutkimusaineistossa vuokra-asukasperheitä on ollut 39%, siis jonkin verran keskiarvoa enemmän. Äkkiseltään arvioiden varsin monet ovat siis omistaneet asumuksensa. Toisaalta taas sen aikuisen pikku mökin omistaminen ei ole välttämättä edellyttänyt varallisuutta, jos mökki oli vielä kulkenut perintönä.

Huoneiden lukumäärä

Koko maassa vain yhden huoneen käsittäviä asuntoja oli 57,4 %. Eniten yhden huoneen asunnoissa asuttiin Rautavaaralla, Petsamossa, Kuusamossa ja Suomussalmella, mutta Raudussakin luku oli yli keskiarvon 67%.

Suuria eli vähintään kolmen huoneen asuntoja oli vähävaraisilla perheillä koko maassa vain 5%. Eniten niitä oli Koivistolla 23%. Raudussa ei ollut yhtään. Tässä on huomattava, että noihin aikoihin taloissa oli yleisestikin vähemmän huoneita kuin nykyisin.

Tavanomaisessa maalaistalossa oli vain suuri pirtti ja toisessa päässä uunimuurin takana kaksi kamaria.

Asuntojen pinta-ala

Ahtaita, enintään 15 neliömetrin asuntoja oli koko maassa 14,3%. Luultavasti ne kaikki ovat olleet yhden huoneen asuntoja. Jälleen on voitu todeta, että eniten niitä oli pohjoisessa, mutta Raudunkin prosenttiluku 21 oli reilusti yli keskiarvon.

Sataa huoneistoa kohti asui koko maassa 655 henkeä. Kuhmossa, Suojärvellä, Kuusamossa Ylitorniolla ja Suomussalmella po. määrä oli yli keskiarvon, mutta Raudussa ja Koivistolla selvästi pienempi. Kuitenkin Raudussa asui 100 asuntoa kohti 569 henkeä eli lähemmäs kuusi ihmistä huonetta kohti. Se on erittäin suuri luku nykymittapuun mukaan. Ja Raudun huoneet olivat pieniä, enintään 15 neliömetrin asuntoja oli runsaat 20% eikä vähintään kolmen huoneen asuntoja ollut lainkaan.

Rakennusten kunto

Rakennusten kuntoakin oli arvioitu, ja paino tässä on syytä panna sanalle arvioitu. Arviot lienee tehty silmämääräisesti ilman nykyisenkaltaisia mittauksia ja luonnollisesti sen aikaiseen kuntokäsitykseen peilattuna.

Yleiskunnoltaan hyviä ei ollut Raudussa yhtään, jos niitä ei ollut runsaasti muuallakaan. Kuitenkin Raudussa huonokuntoisiksi asumuksiksi oli arvioitu vain 15%, joka taas oli alle keskiarvon. Ehkä tämä arviointi selittyy seuraavasta.

Rakennusten alustojen tiiviydet olivat Raudussa keskimääräistä paremmat. Hieman vajaassa puolessa osassa rakennuksista oli tiivis lattian alusta.

Kaksinkertaiset ikkunaruudut olivat Raudussa 88%:ssa asunnoista, joka oli selvästi yli keskiarvon. Ainoastaan Koivistolla luku oli parempi. Rikkinäisistä ikkunaruuduista ei Raudusta ole mainintaa.

Muun muassa näillä seikoilla on ollut vaikutusta asunnon lämpimyyteen. Kun lämpimiksi arvioituja asuntoja oli koko maassa 38,3%, Raudussa niitä oli 50%.

Koska rakennusten lämpimyyden on Suomessa eräs asuntojen tärkeimpiä ominaisuuksia, voisi olettaa Raudun rakennusten kunnosta jopa parempaa arviota kuin mitä edellä on todettu, minkä mukaan Raudussa ollut yhtään yleiskunnoltaan hyvää köyhän perheen asuntoa.

Huonekalusto ja nukkuminen

Raudussa ei ollut yhtään vähäosaista perhettä, jonka kodin huonekalusto oli arvosteltu riittäväksi. Sen sijaan huonon arvosanan sai Raudun asunnoista 75%.

Rautulaisista yli puolet nukkui pelkästään sängyissä, mikä oli tutkimuksen korkein luku. Loppu nukkui penkeillä, aika ajoin sängyissä tms, mutta vakituisesti lattialla nukkuvia ei Raudussa ollut lainkaan.

Kunnollisia vuodevaatteita ei Raudussa ollut yhdelläkään köyhällä perheellä. Tilanne oli sama Ylitorniolla, Kuhmossa ja Rautavaaralla. Ei nukuttu ”kaksien lakanoiden välissä”, muttei toisaalta ollut juuri lakanapyykkiäkään, jos edes lakanoita.

Tutkimus ei kerro, mikä on mahtanut olla asuntojen täi-, lude- ja torakkatilanne tai muu hygienia-tilanne?

Ruokasäiliöt ja saunat

Raudussa ei tutkimuksen vähäosaisilla ollut yhtään lämmintä ruokasäiliötä, mutta kylmiä, siis ilmeisesti maakellareita oli runsaasti eli 75%. Ainoastaan Hyrynsalmella niitä oli enemmän.

Saunoja on Suomessa ollut aina runsaasti. Köyhistäkin perheistä niitä oli runsaat 70%:lla. Eniten niitä on ollut Hyrynsalmella, Kuhmossa, Kuusamossa ja Suomussalmella, joissa kaikissa prosenttiluku oli yli 90. Alimmat luvut, hieman alle 50%, olivat Ylitorniossa ja Kittilässä. Raudusta ei ole mainintaa, mutta luvun voisi silloin olettaa olevan niiden ääripäiden välissä. Ilman omaa saunaa olevat ovat todennäköisesti voineet käyttää naapureittensa saunoja, kun talvella ei muita peseytymismahdollisuuksia ollut.

Kuten alussa on todettu, tämä tutkimus on tuskin täyttänyt ”tieteellisiä kriteereitä”, eikä tuloksia ole tulkittu taustamuuttujien eikä selittävien muuttujien valossa. Ne voisivat antaa käsitystä siihen, millaisia nämä ihmiset olivat taustaltaan ja miksi he olivat joutuneet siihen asemaan kuin olivat. Siksi tulokset jäävät pinnallisen tuntuiseksi, vain numeroiksi. Sen voi kuitenkin todeta, että tässä mainitut vähäosaiset eivät olleet nykykäsityksen mukaan vain köyhiä, vaan he olivat kurjia.

Kaksi kuvaa rautulaisista asumuksista 1930-luvulta. Tarkempien tietojen puuttuessa ei ole kuitenkaan varmaa, että näiden omistajat olisivat olleet juuri sellaisia, jotka kuuluivat po. tutkimuksessa tarkoitettuihin ihmisiin. Kuvat: Rautuseuran kokoelmat.

Lähde: Suomen Rajaseutuyhdistyksen aikakauskirja 4/1937, via Markku Vauhkonen